

ІДЕОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ

THE IDEOLOGY OF LEGAL REFORM AS A COMPONENT LEGAL IDEOLOGY

Кривицький Ю.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії держави та права
Національна академія внутрішніх справ

У статті узагальнено і розвинуто теоретико-методологічні знання про ідеологію правової реформи як компонента правової ідеології. Проаналізовано сутність, потенціал і призначення ідеологічного фактора в ході суспільних перетворень. У сучасному складному світі глобальних, регіональних і внутрішньодержавних суперечностей ідеологія покликана надавати правотворчим і державотворчим процесам, діяльності суб'єктів публічної влади, розвитку суспільства ціннісно осмисленого характеру. Адже ідеологія – це суспільний інтегратор і координатор у відцентрово спрямованій свідомості окремих соціальних груп. Консолідуючий потенціал ідеологічного чинника суспільних змін полягає у визначенні їх провідних ідей, змісту основних засад і спрямованості. Визначено зміст, структуру та напрями впливу правової ідеології на реформаційні процеси. Поступовий розвиток правової ідеології пов'язується не лише з належним забезпеченням формально юридичних аспектів упорядкування суспільних відносин шляхом оновлення системи права і законодавства. Важливого значення для зміцнення та розширення консолідуючого потенціалу правової ідеології відіграє вдосконалення системи правових ідей, думок, концептів, цінностей і положень, за допомогою яких здійснюються реформаційні заходи. Розкрито ідеологічний фундамент правової реформи, його роль і значення в теорії та практиці істотного, прогресивного перевлаштування права. Ідеологія правової реформи – це сукупність взаємопов'язаних ідей, що виражають істотні властивості (сутність, природу) прогресивних правових змін шляхом окреслення мети (цілей), завдань, принципів і призначення правової реформи. Ідеологічний фундамент правових перетворень, нововведень є інтегративним фактором, передумовою своєчасності, якості та ефективності реалізації правової реформи. При цьому людина, її гідність, права і свободи – це той вектор руху, виключно завдяки якому можливі формулювання і подальше впровадження правової реформи.

Ключові слова: ідея, ідеологія, реформаційна ідея, правова ідеологія, структура правової ідеології, ідеологія правової реформи.

The article summarizes and develops theoretical and methodological knowledge about the ideology of legal reform as a component of legal ideology. The essence, potential and purpose of the ideological factor in the course of social transformations are analyzed. In today's complex world of global, regional and intra-state contradictions, ideology is designed to give law-making and state-making processes, the activities of public authorities, and the development of society a meaningful character. After all, ideology is a social integrator and coordinator in the centrifugally directed consciousness of individual social groups. The consolidating potential of the ideological factor of social changes lies in the determination of their leading ideas, the content of the main principles and direction. The content, structure and directions of influence of legal ideology on reformation processes are determined. The gradual development of legal ideology is connected not only with the proper provision of formally legal aspects of regulating social relations by updating the system of law and legislation. The improvement of the system of legal ideas, opinions, concepts, values and provisions, which are used to implement reformation measures, is of great importance for strengthening and expanding the consolidating potential of legal ideology. The ideological foundation of the legal reform, its role and significance in the theory and practice of the substantial, progressive rearrangement of law are revealed. The ideology of legal reform is a set of interconnected ideas that express the essential properties (essence, nature) of progressive legal changes by outlining the goal (goals), tasks, principles and purpose of legal reform. The ideological foundation of legal transformations and innovations is an integrative factor, a prerequisite for the timeliness, quality and effectiveness of the implementation of legal reform. Human, his dignity, rights and freedoms are the vector of movement, thanks exclusively to which the formulation and further implementation of legal reform are possible.

Key words: idea, ideology, reformation idea, legal ideology, structure of legal ideology, ideology of legal reform.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світового співтовариства характеризується значним посиленням різноманітних перетворень, що супроводжують фактично всі найважливіші сфери суспільного життя. Як наслідок, суттєво посилюється динаміка суспільних змін, у зв'язку з чим зростає фактор невизначеності та нестабільності суспільного поступу, посилюються диференціація і розшарування суспільства, загострюються соціально-політичні протиріччя як на національному, так і на міжнародному рівнях. У ході цих складних кризових процесів (особливо в умовах війни та післявоєнної відбудови в Україні) суттєво зростає роль права і правової системи в забезпеченні належної організації та ідейної консолідації суспільства, створенні й гарантуванні безпечних, стабільних і сприятливих умов життєдіяльності людини.

При цьому необхідно відмітити посилення ролі правового дискурсу в ідеологічній сфері суспільства, що означає поступове набуття правовою ідеологією більш вагомого значення в ідеологічному просторі новітнього соціуму. Адже ідеологія сучасного демократичного суспільства акумулює в собі конвенційні цінності, виражені насамперед через систему правових ідей. На теперішній час надзвичайно складно уявити собі будь-які правові явища та процеси, які б не були пов'язані з правовою ідеологією. У зв'язку з цим потрібно визнати, що чимало правових питань сьогодення не можуть бути належним чином вирішені без врахування значення ідеологічного чинника

[1, с. 4]. До категорії таких проблем належать теоретичні та практичні питання правової реформи, що охоплюють формулювання її новітньої ідеології.

Фактично правова ідеологія є не просто формою відображення існуючих правових явищ і процесів, але й виконує важливу суспільно значиму функцію проектування та спрямування розвитку права і правової системи. Це зумовлюється тим, що правова ідеологія відображає не лише те, яким чином право сприймається людиною та суспільством у цілому, але й те, які вимоги висуває суспільство до права і правового регулювання [2, с. 9]. Так, однією з визначальних причин повільного реформування суспільства є певне відставання правової системи, законодавства від його потреб, невідповідність правової реформи потребам правового впливу на економічні, соціальні перетворення. Першопричиною такої неузгодженості є наявність суттєвих ідеологічних суперечностей між старим і новим типами правової системи, відсутність єдиного стратегічного напрямку у проведенні правових перетворень [3, с. 274]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження ідеології правової реформи в якості складової правової ідеології, що дозволяє представити як об'єктивний зріз чинної правосвідомості, так і визначити основні перспективи її подальшого розвитку, вказати на найбільш ймовірні вектори правових змін.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика ідеології правової реформи безпосередньо чи опосередковано

висвітлюється у працях низки вчених, а саме: В.І. Багрія, С.Д. Гусарева, А.М. Колодія, О.М. Костенка, В.В. Лемака, А.І. Луцького, Б.В. Малишева, М.П. Недюхи, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, Т.С. Подорожної, П.М. Рабиновича, В.О. Сарапіна, В.М. Селіванова, І.І. Смагіна, Т.І. Тарахонич, В.Я. Тація, В.Л. Толстенка, В.І. Шакуна, О.І. Юшика та ін. Соціальна значущість вивчення ідеології визначається загальною динамікою суспільних процесів, що постійно вимагають переосмислення головних орієнтирів людської життєдіяльності [4, с. 1]. Обрунтування сутності та призначення ідеології правової реформи набуває особливого значення в умовах народної війни проти російської федерації за територіальну цілісність, самостійність і суверенітет Української держави, а також за її цивілізаційний вибір, належність до європейської спільноти [5, с. 5]. Спроможність ідеології правової реформи до ідейно-ціннісного відображення правової реальності уявляється важливим засобом усунення об'єктивних і суб'єктивних суперечностей реформаційного розвитку, становлення правової держави та громадянського суспільства, забезпечення стратегічно орієнтованих дій органів публічної влади, реалізації правових ідеалів і принципів.

Мета та завдання дослідження. Метою наукової статті є узагальнення і розвиток теоретико-методологічних знань про ідеологію правової реформи в якості компонента правової ідеології. Для досягнення цієї мети сформульовано такі завдання: по-перше, проаналізувати сутність, потенціал і призначення ідеологічного фактора в ході суспільних перетворень; по-друге, визначити зміст, структуру та напрями впливу правової ідеології на реформаційні процеси; по-третє, розкрити ідеологічний фундамент правової реформи, його роль і значення в теорії та практиці істотного, прогресивного перевлаштування права.

Виклад основного матеріалу. Необхідність усебічного та ґрунтовного осмислення феномена ідеології на фоні глибоких реформаційних змін, що відбуваються в сучасних перехідних суспільствах, зумовлена цілою низкою соціальних, економічних, політичних і культурних чинників. У філософській словниково-енциклопедичній літературі під ідеологією розуміється сукупність взаємопов'язаних ідей, уявлень і переконань, призначених об'єднувати людей заради спільного життя та спільних дій. Як свідчать історичні дослідження, ніколи не існувало суспільств без наявності в них певних світоглядів і норм поведінки, тобто ідеологій-світоглядів. Загальноприйняті норми поведінки (основа яких є цінності) завжди забезпечували здатність людей до спільних дій. Слово «ідеологія» наприкінці XVIII ст. увів у мову філософії французький філософ та економіст А.Л.К. Дестют де Трасі (1754–1836 рр.), який в окремих своїх працях («Етюди про здатність розмірковувати», «Елементи ідеології») позначав ним «науку про ідеї» (словом «ідеї» в той час іменували не тільки розумові конструкції, а й будь-які уявлення). «Наука про ідеї» повинна була досліджувати виникнення ідей, щоб відділити різного роду упередження та забобони від науково обґрунтованих уявлень. Ця наука мала базуватися на просвітницькій парадигмі мислення, що продовжувала програму Ф. Бекона – усунути владу «ідолів» над свідомістю з метою створити основу для реформування суспільства на науковій основі [6, с. 235; 7, с. 74].

Семантика слова «ідеологія» з моменту його появи пережила істотну еволюцію. Спочатку ідеологією називалася сенсуалістична теорія про походження, взаємодію і розвиток ідей, яка лише частково стосувалася соціального буття та поведінки людей. На теперішній час у наукових працях і публічному дискурсі це слово використовують у доволі різних сферах і значеннях, проте головним чином – у контексті суспільствознавчої тематики [8, с. 6]. Загалом ідеологію характеризують як певний ансамбль поглядів та ідей, який забезпечує усвідомлення, пояс-

нення й оцінку реальності (передусім – суспільної), мотивів і завдань суспільної діяльності, поведінки, комунікації тощо [9, с. 13]; сукупність різних ідей і уявлень стосовно явищ дійсності, вона відображає сучасний стан суспільства [10, с. 72]; систему політичних, правових, етичних, релігійних, природних і філософських поглядів, ідей, цінностей, у яких усвідомлюється, оцінюється й втілюється ставлення людей до дійсності, один до одного, містяться цілі (програми) втілення чи реформування соціальної діяльності [11, с. 15]. Нині загально визнаним є те, що такого роду системоутворюючі елементи виникають у суспільстві разом з його появою та є умовою його існування. Опрацювання історіографії ідеологічної проблематики, розпочинаючи з праць А.Л.К. Дестют де Трасі й завершуючи поглядами на проблеми ідеологій постмодернізму, структуралізму, комунікативної філософії, герменевтики тощо, дає підстави стверджувати, що універсального визначення ідеології не існує, оскільки вона перебуває на різних рівнях, у різноманітних типах, формах і видах, а ідеологічні явища багатоманітні й багатофункціональні.

Ідеологія як явище суспільного життя і сформований індивідуальною, груповою та національною свідомістю ментальний конструкт продукує своєрідне суспільне ідеологічне поле, що є складною системою, структурні елементи якої знаходяться в певній ієрархії та взаємодії. «Середовищем», де під впливом масової свідомості та громадської думки виникає суспільна ідеологія, є поле суспільної психіки. У свою чергу суспільна ідеологія – це багаторівневе утворення, що перетинається з ідеологічним полем глобальних цивілізаційних цінностей. Перший за обсягом рівень суспільного ідеологічного поля займає інтегративна (об'єднавча) ідеологія, що поєднує в собі загальнолюдські, суспільні, державні цінності, виступаючи носієм ідеологем суспільного та державного ладу. Другий рівень суспільного поля складають ідеології, котрі поділяються за сферами людської діяльності та їх новоутворення (політична, релігійна, професійна, економічна, правова ідеології тощо). Третій рівень представлений локальними ідеологіями певного явища або процесу (ідеологія сталого розвитку, ідеологія теорії держави та права тощо) [12, с. 6–7].

Ідеологія правової реформи безпосередньо пов'язана зі з'ясуванням ролі ідеологічного фактора у процесі суспільних змін. Потреба в ідеологічному забезпеченні суспільних реформ очевидна з низки причин. По-перше, існуюча влада має потребу в ідеологічній легітимізації своїх стратегічних і тактичних рішень і дій з метою надання їм характеру загальнонаціональних пріоритетів, наділення смислом і пафосом навіть рутинних заходів, що проводяться урядом. По-друге, політики мають потребу в завоюванні довіри електорату шляхом піднесення своїх амбіцій на рівень загальнонаціональних вимог. По-третє, інтелектуальна еліта вбачає в оформленні ідеологічного бачення світу сенс свого існування. По-четверте, широкі верстви населення мають потяг до вербального вираження невиразних власних переживань усього того, що відбувається, і досягнення таким чином певного внутрішнього комфорту [4, с. 29].

Різновидом суспільної ідеології є правова ідеологія, що має багатогранний, багатоаспектний характер і може бути охарактеризована в якості правового явища, юридичної категорії [13], структурного елемента правової свідомості (поряд із правовою психологією) [14], компонента ідеологічної функції сучасної держави, напряму її діяльності, теоретичної основи державної правової політики [15, с. 15], елемента правової системи, підґрунтя правотворчості та законотворчості [11, с. 18], внутрішньої детермінанти правового впливу [16, с. 21], основи формування громадянського суспільства [17], фактора забезпечення єдиного конституційно-правового простору [10] тощо.

Правова ідеологія (від грец. *idéa* – вигляд, образ, об'єкт мислення і *λόγος* – слово, вчення) – система правових ідей, теорій, понять, норм, поглядів, заснованих на певних наукових і політичних знаннях та уявленнях. Джерелом виникнення правових ідей є правова, соціальна, економічна, політична дійсність, практична діяльність людей, у процесі якої правові ідеї, погляди, соціальні та політичні вимоги народжуються, збагачуються, змінюються, концентруючи в собі результати юридичної практики. Головна функція правової ідеології – вплив на формування і розвиток правової, політичної та моральної свідомості, світогляду та загальної культури індивідів, на зміцнення в суспільстві правових знань, піднесення престижу та авторитету держави, права, законодавства. У практично-прикладному аспекті правова ідеологія сприяє формуванню уявлень, пропозицій, принципів, рекомендацій щодо вдосконалення правових відносин, норм та інститутів [18, с. 659]. Формування правової ідеології відбувається як процес теоретичного усвідомлення загальнолюдських інтересів, цілей і завдань суспільства у сфері правового життя. Як юридичне явище правова ідеологія має складну будову, характеризується різними аспектами, сторонами, гранями і так само, як юридична наука, є багатопрофільною. До складу правової ідеології можна віднести різні за формою відображення державно-правових явищ (колишні, теперішні, майбутні); уявлення про державно-правові явища; державно-правові категорії і поняття, концепції, теорії [19, с. 219].

Відповідно до позиції В.Л. Толстенка, правова ідеологія є важливим елементом у структурі правової свідомості, що являє собою цілісну систематизовану сукупність правових ідей, принципів, цінностей, ідеалів, теорій, концепцій, які формуються в суспільстві, відображають існуючий стан правовідносин, визначають основи суспільного сприйняття правопорядку, встановлюють основні цілі розвитку правової системи й системи законодавства держави. Як цілісне відображення правової дійсності в розумі людини правова ідеологія дозволяє реконструювати теоретичними засобами наявні в суспільстві правовідносини та запропонувати необхідні для розвитку держави і суспільства правові цінності, цілі, моделі правового регулювання суспільних відносин. Як сукупність існуючих усталених формальних і змістових зв'язків і відношень між різними елементами правової ідеології, що забезпечують її функціонування і гарантують її цілісність, структура сучасної правової ідеології включає в себе: а) правові уявлення, поняття та ідеї, які служать вихідними інструментами для осягнення правової дійсності, містять у собі загальне уявлення про право та його роль у регулюванні суспільних відносин; б) правові теорії, доктрини, концепції та моделі, які описують існуючі правовідносини, а також слугують засобом впливу на їх розвиток, удосконалення і наближення до існуючих суспільно-правових уявлень про належну правову організацію і правопорядок; в) правові цінності та цілі, які закріплюють найважливіші для суспільства регулятивно-аксіологічні ідеї, в яких окреслено ключові пріоритети правового розвитку; г) правові ідеали, які відображають бажані в суспільстві орієнтири розвитку правової системи; д) правові принципи, що лежать в основі правового регулювання і визначають основні формальні та матеріальні параметри розвитку системи права і законодавства [2, с. 242–243; 20, с. 7, 14].

У свою чергу М.П. Недюха визначає правову ідеологію в її родовому розумінні як сукупність правових ідей, теорій, поглядів і норм, що в концептуальному вимірі відображають, оцінюють і цілеорієнтують процес соціальних змін, сприяють зміцненню правомірних засад функціонування держави і суспільства, позиціонування країни в європейському та світовому просторі відповідно до: 1) реалізації національних інтересів; 2) здійснення соціальної мобілізації; 3) забезпечення соціальних змін;

4) утвердження демократичних засад функціонування суспільства; 5) забезпечення справедливої винагороди, в основі якої – європейські стандарти рівня й якості життя. Як складний, багатогранний теоретико-правовий феномен правова ідеологія може набувати різного змістового наповнення за ознаками: а) відображення та реалізації інтересів провідної соціальної верстви чи, принаймні, основних соціальних груп суспільства (марксистська інтелектуальна традиція); б) нормативно-правового забезпечення функціонування базових функцій суспільства, ефективного політико-правового механізму взаємодії правової держави та громадянського суспільства в межах єдиної демократичної країни (структурно-функціональний аналіз); в) світоглядно-ціннісного спрямування – як концептуальне відображення, оцінка та цілеорієнтування процесу соціальних перетворень відповідно до місця та ролі, призначення правової ідеології в діяльності держави, її правової політики; г) складової правосвідомості; д) структурного елемента правової системи [15, с. 25].

Вплив правової ідеології на правове регулювання суспільних відносин у сучасних умовах правового розвитку України реалізується через, по-перше, формування у правосвідомості нового ставлення до права як соціокультурного феномена, основоположної цінності в житті громадян і суспільства в цілому; по-друге, визначення та побудову чітких науково-обґрунтованих моделей реформування і вдосконалення системи права; по-третє, сприяння перетворенню права із зовнішнього фактора детермінації поведінки людей на чинник внутрішнього бажання дотримуватися норм права [2, с. 246]. Роль правової ідеології як теоретико-правового феномена зумовлюється її змістом і функціями, світоглядно-ціннісними пріоритетами теоретико-правового забезпечення процесу соціальних змін, характером відображення правової дійсності. Значущість правової ідеології полягає в ефективному здійсненні державною ідеологічною функцією, передусім, засобами правової політики, забезпеченні пріоритету прав і свобод людини та громадянина, життєдіяльності українського суспільства, утвердженні позитивного іміджу України, пошуку задовільних відповідей на виклики глобалізованого світу [15, с. 29].

Разом з тим, у правовій ідеології нашої держави цілісні концепції та основні цінності постійно підміняються найбільш примітивними елементами ідеології – так званими «іменами-маркерами» («ідеологемами» [21, с. 234]), що здатні викликати підсвідоме задоволення від одного їх вимовляння, незалежно від того, яким конкретним змістом такі імена наповнюються, а швидше за все – без будь-якого змістового наповнення та раціонального осмислення. Для України у сфері правового регулювання такими «іменами-маркерами» з боку держави виступають переважно «верховенство права», «правова реформа», «правова держава», «права людини», «європейські стандарти прав людини», «реформа» тощо. Кожен з цих термінів може одночасно позначати доволі протилежні за своєю природою та значущістю для інтересів суспільства явища. Наприклад, «реформою» представники держави часто воліють називати не реальні перетворення у функціонуванні державного апарату на засадах прозорості, відсутності корупційних чинників, ефективності, економії коштів та часу у процедурах надання послуг населенню, а лише елементарні зміни в організаційній структурі або назві, які не додають нічого нового у відносини цих органів з населенням. При цьому з боку можновладців ми не бачимо суттєвих зусиль, спрямованих на конкретизацію змісту вказаних ідеологем у певних основних тезах, а також наміру послідовного впровадження таких положень у практику діяльності державних органів. Звідси слідує, що перелічені вище ідеологеми є зручними для маніпулювання масовою свідомістю, здобуття електоральних симпатій, огульної критики політичних опонентів. Однак

ідеологеми з таким «вакуумним» наповненням є зовсім непридатними для використання в діяльності з реальною зміни суспільних відносин [22, с. 293].

Формування ідеології правової реформи – це перший етап її впровадження, на якому потрібно визначити весь перелік ідей, що будуть покладені в основу правової реформи і розвинуті на наступних стадіях її реалізації, зокрема в ході розробки концепції правової реформи. Власне, ідеї є складовими сутності правової реформи, вихідним матеріалом, з якого вона побудована. Ідеї правової реформи завжди повинні бути простими і зрозумілими для громадянського суспільства (як мінімум) і для пересічних громадян (як максимум). Кожна з ідей правової реформи має бути цілісною, нести окремих зміст [23, с. 8, 17]. На переконання О.І. Ющика, ідея правової реформи означає процес пізнання суб'єктом, який здійснює реформу, істинної природи наявного режиму законності, виходячи з необхідності його зміни, та одночасно процес практичного перетворення державним апаратом цього режиму згідно з усвідомленою потребою [24, с. 159]. Звідси слідує, що ідеологія правової реформи – це форма вираження істотних властивостей (сутності, природи) прогресивних правових змін, що вказують на самобутність та окреслюють мету (цілі), завдання, принципи та основне призначення правової реформи.

У цьому контексті в юридичній доктрині представлено різні варіації мети (цілей), завдань, принципів і призначення, тобто ідеологічного фундаменту, концептуальних підвалів, правової реформи, зокрема:

- головною метою державно-правової реформи в Україні – це всебічний захист прав і свобод людини незалежно від ідеології, релігії, національності, статі та кордонів (Н.І. Карпачова, В.Я. Тацій), а одне з її першочергових завдань полягає у втіленні в життя принципу верховенства права (С.М. Солдатенко);

- метою правової реформи є забезпечення процесу формування досконалої правової системи, що здатна зумовити створення правової держави і громадянського суспільства в Україні (А.М. Колодій, В.І. Шакун);

- кінцевою метою, найважливішим соціальним призначенням правової реформи (реформи правової системи) є перетворення правової системи на ефективний інструмент формування громадянського суспільства з ринковою соціально орієнтованою економікою, що характеризуватиметься утвердженням в Україні верховенства права, тобто реальним забезпеченням юридичними засобами максимально можливого здійснення, надійної охорони й захисту прав та свобод людини і громадянина (П.М. Рабінович);

- одним з головних завдань правової реформи є утвердження принципу гуманізму в усіх сферах правового регулювання, оскільки гуманізація (реформування) змісту правової системи – це стержнева проблема правової реформи (В.В. Копейчиков, М.Г. Патей-Братасюк, В.С. Шилінгов);

- правова реформа покликана забезпечити утвердження справедливої правової форми взаємовідносин (взаємних прав і обов'язків) між публічною владою і громадянами, у визнанні та гарантуванні правової рівності всіх індивідів, прав і свобод людини та громадянина (Ю.М. Грошевой);

- правова реформа в Україні проводиться в першу чергу з метою реалізації положень Конституції України та зміцнення на її основі української державності, правових основ українського суспільства, а також забезпечення системності, плановості та координованості нормотворчого процесу (Я.І. Ленгер).

У розрізі ідеологічних і концептуальних засад прогресивних правових змін Н.М. Пархоменко зазначає, що метою правової реформи є підвищення ефективності правової системи шляхом перетворення її сутності, зміни та наповнення новою якістю її змісту. У демократичних державах – це встановлення законності та право-

порядку, забезпечення верховенства права. Відповідно до цієї мети проведення правової реформи вимагає вирішення низки завдань, серед яких необхідно виокремити такі: підготовка і прийняття нормативно-правових актів, у яких визначається зміст правової реформи, її основні напрями та механізми впровадження; вдосконалення системи публічної влади; правове забезпечення всіх напрямів діяльності (функцій) держави. Правова реформа завжди має мету, котра визначає завдання на найближчу та віддалену перспективи. При цьому правова реформа потребує легітимності, узгодженості з економічними і фінансовими можливостями, кадровим та інституційним забезпеченням та ін. Це обов'язкові чинники і складові механізми проведення реформи, за допомогою яких правова система та її окремі елементи здатні змінюватися й удосконалюватися, бути ефективними. Важливим є створення передумов для виключення ризиків, коли суспільні відносини регулюються стабільними, але неефективними нормами права, які зумовлюють стагнацію суспільного розвитку та породжують кризові явища [25, с. 46].

Плідною з цього приводу є точка зору Т.С. Подорожної, яка стверджує, що правова реформа – це складний і багатоструктурний процес. Центральне завдання (головна проєктна ідея) правової реформи полягає в забезпеченні правових та організаційних гарантій прав і свобод людини, які є основою конституціоналізації права в цілому та правопорядку зокрема. Правова реформа багатьма нитками ідейно й нормативно пов'язана з конституцією, яка безпосередньо і визначає ці права та свободи. «Матриця» їх змісту міститься не стільки в концепції реформи, скільки в конституції країни. Саме в ній закладено головний орієнтир і критерій вітчизняного правового розвитку – людина, особа, громадянин, їхні права та свободи. У цьому значенні саме права людини і громадянина можуть слугувати тим індикатором, що виявляє справжню мету конкретної правової реформи. Обсяг прав людини і громадянина та їх реалізація показують справжні наміри державної влади щодо реформування різних сфер життя суспільства. Разом з тим, права людини і громадянина не можуть розглядатись як абсолютна категорія, оскільки стратегічна мета будь-якої правової реформи – це узгодження правового розвитку держави з суспільними потребами. При цьому процес правової реформи містить як наявні ризики, так й позитивні тенденції. Роль права тут може бути подвійною: воно може як прискорювати, так і сповільнювати суспільний поступ, що пояснюється мінливістю змісту та обсягу прав і свобод людини [26, с. 29].

У загальній шкалі суспільних цінностей права людини, як і сама людина, посідають центральне місце й превалюють над усіма іншими. Їх пріоритет і важливість є беззаперечними, а роль і призначення – очевидними. «Людський вимір» – сутність будь-яких суспільних перетворень, точка відліку під час вирішення глобальних і поточних завдань, проведення різних реформ, а також розробки загальнодержавних програм. Саме з цих вихідних ідейно-ціннісних позицій має визначатися ідеологія правової реформи. Адже в сучасному світі ступінь реальності забезпеченості прав і свобод людини є важливим показником досягнутого суспільством і державою рівня цивілізованості. Права та свободи людини є найвищою гуманістичною цінністю, без них втрачається сама суть людської особистості, сенс її існування [27, с. 14].

Висновки. На основі проаналізованого вище можна дійти таких висновків:

У сучасному складному світі глобальних, регіональних і внутрішньодержавних суперечностей ідеологія покликана надавати правотворчим і державотворчим процесам, діяльності суб'єктів публічної влади, розвитку суспільства ціннісно осмисленого характеру. Адже ідеологія – це суспільний інтегратор і координатор у відцентровано спрямованій свідомості окремих соціальних груп. Ключовою

функцією ідеології є духовне відображення реального світу та окреслення перспективної стратегії державно-правового поступу. Консолідує потенціал ідеологічного чинника суспільних змін полягає у визначенні їх провідних ідей, змісту основних засад і спрямованості.

Правова ідеологія є невід'ємною ланкою демократичної трансформації суспільних відносин, важливим чинником формування правової системи в умовах глобалізації та євроінтеграції. Модернізація політичної та правової систем суспільства, розбудова громадянського суспільства, розвиток демократичної правової культури неможливі без впровадження новітньої правової ідеології. Розвиток останньої пов'язується не лише з належним забезпеченням формально юридичних аспектів упорядкування суспільних відносин шляхом оновлення системи права і законодавства. Важливого значення для зміцнення та розширення консолідує потенціалу правової ідеології відіграє вдосконалення системи правових ідей, думок, концептів, цінностей і поглядів, за допомогою яких здійснюються реформаційні заходи.

Ідеологія правової реформи – це сукупність взаємопов'язаних ідей, що виражають істотні властивості (сутність, природу) прогресивних правових змін шляхом окреслення мети (цілей), завдань, принципів і призначення правової реформи. Ідеологічний фундамент правових перетворень, нововведень є інтегративним фактором, передумовою своєчасності, якості та ефективності реалізації правової реформи. Ідеологія ціннісно наповнює правову реформу, орієнтує суб'єктів її здійснення і сприйняття, надає уявлення про механізм досягнення цілей і завдань. Будь-який дефіцит правової реформи чи її слабкі сторони компенсуються значною мірою ідеологічним чинником. При цьому людина, її гідність, права і свободи – це той вектор (напрямок) руху, виключно завдяки якому можливі формулювання і подальше впровадження правової реформи. Ідеологія правової реформи як складова правової ідеології постійно оновлюється й збагачується, але її серцевина – людина та її права, має залишатися недоторканою з боку держави і громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правова ідеологія як засадничий принцип консолідації українського суспільства : наук.-аналіт. доп. / Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 86 с.
2. Толстенко В. Л. Правова ідеологія і демократизація сучасної України: теоретично-правові аспекти : монографія. Київ : Логос, 2012. 283 с.
3. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ : Знання, 2005. 375 с.
4. Заздравнова О. І. Ідеологія в еволюціонуючому соціумі : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Харків, 2002. 37 с.
5. Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року / О. І. Кресіна та ін. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2022. 189 с.
6. Лісовий В. Ідеологія. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. С. 235–236.
7. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
8. Лютий Т., Ярош О. Ідеологія: матриця ілюзій, дискурсів і влади : монографія. Київ : НаУКМА, 2016. 200 с.
9. Риженко Є. С. Інтегративна ідеологія як чинник консолідації українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03. Київ, 2008. 19 с.
10. Васильчук Л. Б. Правова ідеологія та правовий моніторинг як фактори забезпечення єдиного конституційно-правового простору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 58 (1). С. 72–76. doi: <https://doi.org/10.32782/2307-3322.58-1.15>
11. Войтанович О. Генеза осмислення правової ідеології в сучасній юридичній науці. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 3. С. 14–19.
12. Смагін І. І. Інтегративна ідеологія та її роль у системі адміністративного реформування : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2002. 20 с.
13. Гавриленко О. І. Правова ідеологія як загальнонаукове поняття та юридична категорія. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021 № 4. С. 9–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anprogr_2021_4_3
14. Сроменко Д. О. Правова ідеологія як структурний елемент правової свідомості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 33–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_2_7
15. Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 41 с.
16. Тарахонич Т. Правова ідеологія як внутрішня детермінанта правового впливу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5 (21). С. 19–21.
17. Маркович Х. Правова ідеологія як основа формування громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 418–423. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_66
18. Головченко В. В. Ідеологія права. *Юридична енциклопедія* : В 6 т. Т. 2 : Д–Й / Редкол : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1999. С. 659.
19. Оніщенко Н. М. Правова ідеологія. *Мала енциклопедія теорії держави та права* / С. В. Бобровник та ін. / За ред. проф. Ю. Л. Бошицького. Київ : Кондор-Видавництво, 2012. С. 218–219.
20. Луцький А. І. Правова ідеологія в українському державотворенні: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 40 с.
21. Лісовий В. Ідеологема. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. С. 234.
22. Малишев Б. Аксіологічна криза правової ідеології сучасної української держави. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. С. 289–297. doi: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2015.1-2.182170>
23. Багрій В. І. Впровадження правової реформи в Україні. Етап перший: формування ідеології правової реформи. Київ, 2013. 100 с.
24. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні : монографія. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.
25. Пархоменко Н. М. Сутність і зміст правової реформи: теоретичні аспекти. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 44–49.
26. Подорожна Т. Правова реформа у світлі конституціоналізації права: проблеми та перспективи вирішення. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи* : зб. матер. учасників Першої наук.-прак. конф. (м. Львів, 19 квіт. 2019 р.) / Упоряд. І. Софінська Львів : Каменяр, 2019. С. 25–29.
27. Скомаровський В. О. Забезпечення прав і свобод людини у процесі соціально-політичного реформування українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2005. 20 с.